
Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 39-40 (2003)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 39-40 (2003)

Αλή Πασάς και Πρέβεζα κατά την πρώτη και δεύτερη κατάκτησή της (από πληροφορίες πράξεων των τότε συμβολαιογράφων της)

Οδυσσέας Μπέτσος

doi: [10.12681/prch.28980](https://doi.org/10.12681/prch.28980)

Copyright © 2022, Οδυσσέας Μπέτσος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπέτσος Ο. (2022). Αλή Πασάς και Πρέβεζα κατά την πρώτη και δεύτερη κατάκτησή της (από πληροφορίες πράξεων των τότε συμβολαιογράφων της). *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (39-40), 51–63.
<https://doi.org/10.12681/prch.28980>

Αλή Πασάς και Πρέβεζα

κατά την πρώτη και δεύτερη κατάκτησή της
(από πληροφορίες πράξεων των
τότε συμβολαιογράφων της)

Οδυσσέα Μπέτσου
Συντ. Δασκάλου - Ιστοριοδίφης

α) Κατά την πρώτη κατάκτηση (12/10/1798 μέχρι 21/3/1800)

Μέχρι τώρα έχουν γράψει πολλοί για το αιφνιδιαστικό χτύπημα του στρατού του Αλή Πασά των Ιωαννίνων κατά της μικρής φρουράς της «υπό Γαλλικήν κυριαρχίαν» Πρέβεζας, τον Οκτώβρη του 1798, που ένα χρόνο πριν, με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο είχε πάρει αυτή από τη Δημοκρατία του Αδρία (Βενετίας) ο αυτοκράτορας της «δημοκρατίας» της Γαλλίας Μέγας Ναπολέοντας. Διεξοδικά και σωστά μας περιγράφει το πάρσιμο της Πρέβεζας από το στρατό του Αλή Πασά ο Πρεβεζάνος καθηγητής και ιστοριογράφος, μακ/της, Ηλίας Βασιλάς¹. Παρά τη διαπίστωση αυτή υστερεί κι αυτός με όσα γράφει για το «Χαλασμό» της Πρέβεζας τότε, γιατί δεν πήρε πληροφορίες κι από τις πράξεις των αμέσως ύστερα νοδάρων (συμβολαιογράφων) της Πρέβεζας. Έτσι όλοι όσοι έγραψαν για εκείνον δεν περιορίζονται μόνο στις λεπασίες, φόνους, αρπαγές σκλάβων για πούληση και για χαρέμια και βιασμούς, αλλά επεκτείνονται και σε ιδιοποιήσεις ακινήτων και εγκαταστάσεις στην πόλη μουσουλμάνων, ενώ τα τελευταία έγιναν στη δεύτερη κατάκτηση, λίγα χρόνια ύστερα. Αλλά και τις λεπασίες και πυρκαγιές της πρώτης κατάκτησης της Πρέβεζας περιορίζουν στο χώρο της πόλεως κι αγνοούν αυτές που έγιναν στους ελαιώνες και τα περιβόλια και σιτηρά του κάμπου της. Ο Μητροπολί-

¹ “Η μάχη της Νικοπόλεως και ο Χαλασμός της Πρέβεζας”, Έκδ. 1955, Ιωάννινα

της Άρτας-Πρέβεζας (μέχρι το 1881) Σεραφείμ Ξενόπουλος γράφει σε βιβλίο του σχετικό (το έκδωσε το 1884) τα εξής: «Την δε 14 του αυτού μηνός, ημέραν Τρίτην, εισήλθεν ούτος (ο Αλή Πασάς) εις την πόλιν νικητής, ην και διέσωσεν εκ της ολοσχερούς πυρπολήσεως...»². Δε γράφει, όμως, και ποια μέτρα πήρε για να μη συνεχισθεί το κάψιμο της Πρέβεζας. Το κυριότερο είναι ότι δεν κάνει καθόλου λόγο αν το ίδιο έκανε ο στρατός του στον ελαιώνα και τον κάμπο της, άλλοτε θεληματικά κι άλλοτε τυχαία.

Ο γράφων βρήκε στο Αρχείο της Μητροπόλεώς μας³ στις πράξεις τεσσάρων νοταρίων της περιόδου 1812-1845 αναφορές τους που μας κάνουν γνωστό ότι, μετά το πάρσιμο της Πρέβεζας, ο στρατός του Αλή Πασά δεν έφυγε, αλλά στρατονίσθηκε στον ελαιώνα της, όπου παρέμεινε μέχρι την υπογραφή της συνθήκης της 21/3/1800 μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας (ήταν τότε σύμμαχοι), περίπου ενάμισυ χρόνο, κατά τον οποίο έκανε μεγάλες καταστροφές τόσο με τα φορτηγά και κρεατοπαραγωγικά ζώα που είχε μαζί του, όσο και με τις φωτιές (τυχαίες και μη) που έκαψαν πάρα πολλά ελαιόδεντρα και δέντρα καρποφόρα κι έχασε την πολύ χρήσιμη παραγωγή τους. Άλλα, μικρής ηλικίας, τα έφαγαν τα ζώα σε βαθμό μεγάλο που τα περισσότερα ξεράθηκαν κι έπρεπε να ξαναφυτευθούν. Κι άλλα τα έκοψε εκείνος για τη θέρμανση των στρατιωτών του και για την παρασκευή της τροφής του.

Στις πράξεις των νοταρίων των παραπάνω κύρια φαίνονται εκείνες που τα ζώα του στρατού έφαγαν και που οι πυρκαγιές έκαψαν κι ήταν νεόφυτα. Συγκεκριμένα τα νεόφυτα χωράφια εκείνα ανήκαν σε ιδιώτες που τα έδωσαν σε άλλους να τα φυτέψουν και εξημερωμένα να τα μοιράσουν ύστερα από 7 ή 8 χρόνια. Ως τότε οι σέμπροι είχαν το δικαίωμα να τα σπέρνουν σιτηρά για δικό τους όφελος ή να βόσκουν τα ζώα τους χωρίς να βλάπτουν τα δέντρα που φύτεψαν. Σ' αυτό το διάστημα είχαν οι ίδιοι την υποχρέωση να τα λιπαίνουν και ποτίζουν το θέρος, ώστε, όταν περάσουν τα 7 ή 8 χρόνια, να 'ναι όλα έτοιμα για το μοίρασμα. Αλλιώς, σύμφωνα με τη ρήτρα που είχαν, ο σέμπρος υποχρεούταν να αποζημιώσει χρηματικά τον ιδιοκτήτη του χωραφιού για όσα λείπουν ή δεν είναι εξημερωμένα από το μερίδιο που με λαχνό πήρε.

Διαβάσαμε συμφωνητικά που είχαν όρο ο σέμπρος, πριν την ελαιοφύτευ-

² “Δοκίμιον ιστορικόν περί... Άρτης και Πρεβέζης”, Έκδ. “Σκουφά Άρτας”, 1986, σελ. 221-22

³ Ανήκουν στους Νικ. Ρέντζο, Πέτρο και γιό του Δημήτριο Βαλεντίνη, Κων/νο Αθανασιάδη (Μάνο) και Ιωάν. Αθ. Αυγερινό.

ση, να εκριζώσει τα άγρια σ' αυτά δέντρα και θάμνους. Σε καμιά από τις πράξεις αυτές, που συντάχθηκαν επί Βενετοκρατίας, δεν είδαμε όρο να γράφει για χρηματική επιδότηση από το Δημόσιο Ταμείο (Βενετικό) και αν κι αυτή, ιδιοκτήτης του χωραφιού και σέμπρος θα τη μοιράσουν ή πάρει ένας από αυτούς. Μήπως οι Βενετοί δεν επιδοτούσαν τα τελευταία χρόνια την ελαιοφύτευση ή και πριν; Δεν μπόρεσα να βρω πληροφορίες σχετικές στα γραφτά μερικών που γράφουν ότι την επιδοτούσαν. Όπως οι Ηλίας Βασιλάς, Γιώργος Μουστάκης κ.ά., που τη θεωρούν βέβαιη.

Καταχωρούμε παρακάτω μερικά αποσπάσματα από πράξεις του νοδάρου Νικολάου Ρέντζου για ελαιοφύτευση χωραφιών από σέμπρους, που ο στρατός του Αλή Πασά, πριν περάσουν τα 7 ή 8 χρόνια και κάνουν το μοίρασμα, τα κατέστρεψε, μερικά ή ολικά, τότε:

1) «... Από πολλούς χρόνους τζίρκα (περίπου) 25, ο άνωθεν ποτέ Δήμος, πατήρ Γαλάνη, είχε πάρει ένα κομμάτι χωράφι μισιακό, ήταν λογκωμένο, από τον ποτέ Κώστα της Σουζάνας, δια να το αμπιτάρει (φυτέψει) κεντρομάδια ελαιϊκά, καθώς εκείνους τους χρόνους, με έξοδά του ο πατήρ του άνωθεν Γαλάνη το αμπιτάρισεν, εκέντρωσε τα ελαιϊκά και ημέρωσε αυτά και τη γη και μετά τον χαλασμόν τούτης της Πολιτείας εις τους 1798, τρεις φορές έπειτα ηκολούθησε και το αυτό υποστατικόν και εις άλλα πολλά η πυρκαϊά από τους Αλβανίτας στρατιώτας. Είναι αυτό (το) χωράφι εις την Πάλτα, άρχισε, έπειτα, ο άνωθεν Γαλάνης εις αυτό πάλιν, με αρκετά έξοδα, τα πολλά ζώα του αφεντός μας Βεζύρη και πάλιν από την πυρκαϊάν ήλθεν το αυτό ελαιοστάσιον εις κακήν κατάστασιν...» Δε θεωρήσαμε χρήσιμο να συνεχίσουμε όσα γράφει παρακάτω σχετικά με τη λύση της διαφοράς τους ο ν. Νικ. Ρέντζος. Η πράξη έχει συνταχθεί την 12/10/1819 με αριθ. κώδικα 118. Ο ίδιος ελαιοφυτευτής έπαθε τα ίδια με άλλο χωράφι που φύτεψε ελιές στην ίδια περιοχή, που το σωστό της όνομα είναι Μπάλτα. Φέρει χρονολογία (η σχετική πράξη) 13/10/1819. Στον ίδιο δε Κώδικα είναι καταχωρημένη.

2) Ας δούμε τί γράφει ο ίδιος νοτάριος στην από 4/12/1820 πράξη του για το 30 στρεμμάτων χωράφι, ιδιοκτησίας Γεωργ. Σαμαρά, στη θέση «Κούλια του καπετάν Διγώνη». Την ελαιοφύτευση έκανε ο Δημ. Κασούρας με συμφωνία να το μοιράσουν μετά 8 χρόνια. Γράφει: «Είναι πολύ διάστημα χρόνων και από τες αχαμνές περιστάσεις όπου επάρθη η Πρέβεζα, από τες πυρκαϊές όπου ηκολούθησαν εις τα υποστατικά από τα στρατεύματα του Αλή Πασά και από τα επάπειρα ζώα των στρατευμάτων, αλόγων και επίλοιπα ζωντανά, πλήθος,

εκαταστήθη, τώρα είναι εις κακήν κατάστασιν, αγρίεψαν τα ελαιϊκά, ελόγκω-
σε η γη και με το να εκαταστήθη εις τον αυτόν τρόπον...»⁴ κ.λπ.

Έστω υπόψιν ότι ο Αλής ύστερα αύξησε το στρατό με τον οποίο κατέλαβε την Πρέβεζα, εγκαθιστώντας και τον νέο στον ελαιώνα της. Ύστερα με όλον εκείνο σκόπευε να καταλάβει πρώτα τη Λευκάδα, ύστερα το Σούλι και τελευταία την Πάργα. Άρα οι αρχικές 4 χιλιάδες περίπου στρατός του έγιναν, αργότερα, περίπου 7 χιλιάδες. Επόμενο είναι οι ζημιές στον ελαιώνα της Πρέβεζας να γίνουν και περισσότερες και μεγαλύτερες από τις αρχικές. Σταμάτησαν όταν Ρωσία και Τουρκία, την 21/3/1800, συμφώνησαν οι 4 παράλιες πόλεις της Ηπείρου (με Ιόνιο πέλαγος) να γίνουν αυτόνομες (όπως ήταν επί Ενετοκρατίας), με την επικυριαρχία της δεύτερης. Με τον όρο όπως ο εκπρόσωπός της να κατοικεί έξω της Πρέβεζας (στο Μιχαλίτσι), τη δε Πρέβεζα και λοιπές τρεις πόλεις να επισκέπτεται μόνο για υπηρεσιακούς λόγους.

Μετά την παραπάνω συνθήκη ο Αλής αναγκάσθηκε και μετακίνησε το στρατό του από τον ελαιώνα και την πόλη της Πρέβεζας (τον πιο πολύ) στο Λούρο της Λάμαρης. Κι από εκεί τον οδήγησε, μαζί με άλλα τμήματά του εναντίον του Σουλίου, ο οποίος μετά από 2,5 περίπου χρόνια (τα μέσα Δεκέμβρη του 1803) το κατέλαβε ύστερα από μεταξύ αυτού και των Σουλιωτών συμφωνία. Παίρνοντας δε ομήρους, έφυγαν εκείνοι για την Πάργα και τα Τζουμέρκα (μέσω Ζαλόγγου), διαιρεμένοι στα δύο. Μετά τα παραπάνω ο Αλής μεγάλο μέρος του στρατού του εγκατέστησε στις περιοχές Ζαλόγγου και Λάμαρης, για να ξαναπάρει την Πρέβεζα (έστω και βίαια) στην κατάλληλη ευκαιρία.

Με την παραπάνω συμφωνία του 1800 ένα μέρος Πρεβεζάνων που είχε, κατά την πρώτη κατάκτηση (12-10-1798), κατορθώσει να φύγει από την Πρέβεζα (κύρια στα Εφτάνησα) επέστρεψε σ' αυτή και στα ακίνητά του (λεπ-λατημένα συνήθως). Και μαζί με τους απελευθερωθέντες με λύτρα από φυλακές και δουλεία και τους σ' αυτή παραμείναντες κι επιζήσαντες ξανάρχισε η ζωή σ' αυτή σιγά-σιγά να βρίσκει τον πριν, από το 1798, ρυθμό της. Με όσα αγαθά πρόσφερε τότε η ζωή σε μια ελεύθερη κι αυτόνομη πολιτεία. Όμως, το

⁴ Μέχρι το 1821 του ίδιου υπάρχουν και 4 ακόμα τέτοιες πράξεις. Τέτοιες είναι και στους κώδικες (ή πράξεις) των τριών άλλων νοταρίων παραπάνω. Οι φωτιές που έκαψαν μεγάλα δέντρα (ελιές, εσπεριδοειδή κ.ά. καρποφόρα) δεν είναι καταχωρημένες στις πράξεις των παραπάνω νοταρίων, γιατί οφείλονταν σε Πρεβεζάνους κι ούτε έθιγαν άλλους εκτός από τους ιδιοκτήτες τους.

1805, με υπαιτιότητα της Τουρκίας (κύρια του Αλή Πασά), η συμμαχία Ρωσίας και Τουρκίας έπαψε να υπάρχει και οι σχέσεις τους έγιναν εχθρικές. Η δε σύγκρουσή τους ήταν αναμενόμενη. Ο Αλή Πασάς, που παρακολουθούσε από κοντά να χειροτερεύουν αυτές από μέρα σε μέρα, φρόντισε αφενός να απαλλαγεί από τον εκπρόσωπο του σουλτάνου για τις 4 παράλιες πόλεις της Ηπείρου Αβδουλάχ, κατηγορώντας τον έντεχνα και με επιτυχία στο σουλτάνο. Κι όταν εκείνος τον κάλεσε στην πόλη, ο Αλής προσποιήθηκε το φίλο και πέτυχε ο Αβδουλάχ να δεχθεί, στο με πλοίο ταξίδι του για την Πόλη, ως συνοδό άνθρωπο του Αλή, ο οποίος και τον δολοφόνησε πριν φθάσει στον προορισμό του.

Ο Αλής αμέσως διόρισε αναπληρωτή του Αβδουλάχ τον έμπιστό του Τουρκαλβανό Μπεκέρ αγά Παπούλια (τον επιλεγόμενο από τους Πρεβεζάνους Τζογαδόρο, δηλαδή χαρτοπαίχτη), που εγκαταστάθηκε στο Μιχαλίτσι (έδρα του μπέη αλλά μπαινόβγαινε στην Πρέβεζα συχνά και κατασκόπευε και δημιουργούσε φίλους του Αλή Πασά με κάθε τρόπο. Και με την ανοχή του Μπεκέρ (κύρια τη νύχτα) προώθησε ο Αλής τμήματα του στρατού του κοντά στα όρια της Πρέβεζας με ευλογοφανείς δικαιολογίες. Με απώτερο σκοπό να κάνει ό,τι έκανε και το 1798 στην κατάλληλη ευκαιρία.

β) Κατά τη δεύτερη κατάκτηση (θέρος 1806 μέχρι θέρος του 1820)

Οι τόσα πολλά παθόντες Πρεβεζάνοι, κατά την πρώτη κατάκτηση του Αλή της πόλης τους, παρακολουθούσαν με αγωνία τις σχέσεις Ρωσίας και Τουρκίας. Αλλά και τις κινήσεις του στρατού του Αλή. Μερικοί έφυγαν στα Εφτάνησα, ενώ άλλοι έστειλαν εκεί τα γυναικόπαιδα και μέρος της οικοσκευής τους. Ακόμα και βασικά είδη διατροφής τους. Τα τελευταία διαβάσαμε σε διαθήκη της συζύγου του δασκάλου Ι. Βλαχογιάννη που είναι καταχωρημένη τη 13/9/1815 σε πράξη του ν. Νικ. Ρέντζου. Συγκεκριμένα εκείνη γράφει ότι το 1806 «... από το φόβο... των αρμάτων των στρατιωτών του αφεντός μας (εννοεί τον Αλή Πασά) πολλές φαμίλιες εδιασκορπίσθησαν και αλάργεψαν από ετούτην την πατρίδα. Και τον αυτόν τρόπον ηκολούθησα και εγώ μαζί με το πράμα μου και απέρασα εις Κορφούς (δηλαδή Κέρκυρα) υπό την σκέπην του αδελφού μου κυρ-Στάθη (ήταν γιος του Θωμά Παπαδόπουλου, που είχε φύγει στην α' κατάκτηση κι έμεινε εκεί ο γιος του, ενώ εκείνος εκεί πέθανε). Εκάθησα εκεί μήνας εννιά και όλον αυτό το διάστημα τα έξοδα έκαμεν ο αδελφός μου και εις όλην μου την φαμίλια. Ήλθεν ο λογιώτατος άνδρας μου εις Κορ-

φούς...» όπου, αφού πλήρωσε όσα εξόδευσε ο κουνιάδος του για τη σύζυγο και τη φαμίλια του, τις έφερε στην Πρέβεζα, μαζί με τα αναγκαία είδη, από το «πράμα» της. Αλλ' όταν αργότερα πήρε και τα υπόλοιπα, τα φορέματά τους ήταν λερωμένα και σχισμένα. Εννοείται ότι τα είχαν φορέσει τα παιδιά του αδερφού της, μάλλον στις γιορτές της Αποκριάς, των χοροεσπερίδων κ.λπ. (Βλ. σελ. 47, Κώδ. 118).

Ο φόβος των Πρεβεζάνων για κατάληψη και πάλι της Πρέβεζας από το στρατό του Αλή Πασά ξαφνικά αποδείχθηκε αληθινός.

Μια θερινή νύχτα του 1807 (μάλλον) μπήκε ο στρατός του Αλή στην Πρέβεζα, χωρίς να συναντήσει αντίσταση. Βρήκε εκεί σχεδόν όλους τους φτωχούς και λίγους από τους πλούσιους.

Ο Αλής τοποθέτησε σ' αυτή αντιπρόσωπό του (τ. μουσελίμη) τον παραπάνω Τουρκαλβανό Μπεκίρ Παπούλια και αρχιαστυνόμο της τον ομόφυλό του κλέφτη και αρματολό Τσατς Μπέη, με εντολή του να διοικήσουν με αυστηρότητα τους Πρεβεζάνους, χωρίς να συμβουλευονται τη Δημογεροντία (κν. Εξάρα) της πόλης κι ούτε να προλαβαίνουν να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη της, όπως έκαναν πριν την κατάκτησή της απ' αυτόν.

Σύμφωνα μ' αυτή εκείνοι τιμωρούσαν τους πάντες χωρίς ανακρίσεις και δίκες. Ακόμα και με απλή υποψία. Με φυλακίσεις, φρικτά βασανιστήρια και θάνατο με βασανιστικούς τρόπους. Πολλές φορές σε δημόσιους χώρους για να βλέπουν ή μαθαίνουν κι οι άλλοι συμπατριώτες τους και αποφεύγουν τα σφάλματα...

Η δε "Εξάρα" της Πρέβεζας, αδιαμαρτύτητα, φρόντιζε για την ταφή των αποθανόντων. Ακόμα είχαν και μια άλλη εντολή από τον Αλή Πασά: Να δίνουν σπίτια, λιοτόπια και χωράφια, στους αξιωματικούς του στρατού και άλλους της διοίκησής του, κατά την επιθυμία τους, οποιουδήποτε Πρεβεζάνου, ειδοποιώντας τον με ένα στερεότυπο γράμμα κι από πριν σφραγισμένο με την ανεπίσημη σφραγίδα του⁵, που έγραφε: Κώστα ή Γιάννη ή Νίκο κ.λπ. «άμα λάβεις το μπουγιουρουλντί μου να παραδώσεις αμέσως το χτήμα σου στον άνθρωπό μου και να είναι δικό του. Αν δεν το κάμεις θα σε φάει το φίδι. Όχι άλ-

⁵ Η αναγνωρισμένη από την πύλη σφραγίδα του Αλή Πασά ήταν μεγαλύτερη και είχε εσωτερικά άλλες παραστάσεις και γραφές. Η μικρή παρίστανε ένα σκορπιό (κν. μπιτσικάβουρα) κι άλλες γραφές. Δεν αναγνώρισε η Πύλη τα έγγραφα του Αλή με τη μικρή σφραγισμένα όταν εκείνος είχε πεθάνει. Ούτε όταν ήταν στη ζωή.

λο». (Τ.Σ. με τη μικρή, που δεν ήταν νόμιμη, χωρίς υπογραφή)⁶.

Κι είχε ο Αλής σε πολλούς τάξει τέτοιου είδους αποζημίωση όταν πάρει και την Πρέβεζα. Από την εντολή του σουλτάνου, εκστρατεία του κατά του αποστάτη πασά του Βιδινίου (της Βουλγαρίας) Πασβανόγλου, την ανακατάκτηση της Πρέβεζας, την πολιορκία και παράδοση του Σουλίου και γι' άλλους μικρότερης σημασίας πολέμους του στην Αλβανία και τη σημερινή Ελλάδα.

Αλλά και να τους χρησιμοποιήσει στο μέλλον και σε άλλους πολέμους, όπως για την κατάληψη της Πάργας, την οποία επιχείρησε με πολιορκία (τότε έχτισε το κάστρο στην κορυφή της Ανθούσας), αλλά απέτυχε και δέχθηκε να την αγοράσει από τους Άγγλους με 150.000 γρόσια, όπως εκείνοι εκτίμησαν την ακίνητη περιουσία τους υποτιμημένη για να φανούν καλοί και στους δύο (Αλή και Παργινούς).

Δεν έφταναν οι τόσες πολλές αποζημιώσεις που ο Αλής εξόφλησε με ακίνητα των Πρεβεζάνων, εγκατέστησε και σε σπίτια και λιοτόπια ή χωράφια και λειβάδια Πρεβεζάνων 100 (κατ' άλλους 150) τουρκαλβανικές οικογένειες από τα χωριά Γαρδίκι και Λέκλη (της σημερινής Αλβανίας), των οποίων τα σπίτια είχε αυτός καταστρέψει για να τους τιμωρήσει⁷.

Από τα βιβλία των νοδάρων της Πρέβεζας (Αρχείου Μητροπόλεως Νικοπόλεως) της περιόδου 1810-1845⁸ πληροφορηθήκαμε τις παρακάτω χαρακτηριστικές αρπαγές ακινήτων Πρεβεζάνων. Οι πράξεις τους είναι Διαθήκες, Προικοσύμφωνα, Χωριστικά μεταξύ κληρονόμων και Πωλητήρια (κύρια μουσουλμάνων σε ομόθρησκους και μη). Περισσότερο περιγραφικές είναι οι τέτοιες πράξεις του παραπάνω Νικ. Ρέντζου, αν κι είναι ολιγογράμματος (παρλείπομε τις ανορθογραφίες του). Ας δούμε μερικά αποσπάσματα από τις πράξεις του:

α) Διαθήκη (Βαγγέλη Δαλαγιάννη του Ιωάννου). Του πήρε το σπίτι κι αυτός με τη συμβία του έμειναν σε κελλί του Αγ. Νικολάου Πρέβεζας. Το είχε

⁶ Κων/νου Ρωμαίου: "Ιστορία-Λαογραφία-Γεωγραφία", 4^{ος} τόμος, (ΕΛΛΑΣ)

⁷ Για τις οικογένειες των μουσουλμάνων που εγκατέστησε στην Πρέβεζα μετέτρεψε τον Άγιο Ανδρέα του ομώνυμου κάστρου (που πριν - κάστρο και ναό - είχαν οι Ενετοί χτίσει) σε τζαμί, ο μιναρές του οποίου καταστράφηκε (με μέρος του ναού) από βόμβες ιταλικών αεροπλάνων στον πόλεμο 1940-41. Στη δεκαετία του '50 ο κύριος χώρος του ναού, αφού επισκευάσθηκε, μετατράπηκε σε Λέσχη των Προσκόπων.

⁸ Ανήκουν στους προαναφερθέντες νοταρίους. Βλέπε "Πρώτη κατάκτηση της Πρέβεζας" του μελετήματος αυτού.

δώσει σε Τουρκαλβανό. Γράφει παρακάτω: «... ει μεν και ο υψηλότατος βεζύρ εφέντης μας κάνει μερεχμέτη – ελεεισμόν – (για) τους σκλάβους του Πρεβεζάνους και μας ελευθέρωσε τα σπίτια μας, διορίζω και αποφασίζω το σπίτι μου το μισό να είναι εις την εξουσίαν του υιού μου...» και το υπόλοιπο μισό στη σύζυγό του ως το θάνατό της (Πράξη 26/4/1816).

β) Διαθήκη (Κωνσταντή Σουΐδα). Γράφει για ένα σπίτι με το οικόπεδό του, ότι: «... τώρα η αυτή τοποθεσία είναι δοσμένη του Τούρκου, όπου είναι χαρέμι του αφέντη το σπίτι. Όταν ο υψηλότατος βεζύρ εφέντης μας κάμει μερεχμέτη και ασπκώσει το χαρέμι και μείνει ελεύθερο το σπίτι και όλη η τοποθεσία...» να το πάρει, ως κληρονόμος, η ανηψιά του «... την τοποθεσίαν οπού ως άνωθεν εδιόρισα»⁹ (Πράξη 27/2/1817).

γ) Προικοσύμφωνο (της Αναστ. Δημοπούλου Σοφίας). Παντρεύτηκε τον Αναγνώστη Λαμπρόπουλο. Της δίνει και το μισό σπίτι με την τοποθεσία που έχει ο Αλής «δεσμεύσει και ζαπώσει». «... Και όταν φωτίσει ο Θεός τον υψηλότατον βεζύρ εφέντη μας και δώσει του καθ' ενός το πράμα του, τότες και αυτός ο μισός σπιτότοπος να αγροικάται δια λεγάτο (προικοσύμφωνο) της αδελφής του». (Πράξη 31/1/1819).

4) Διαθήκη (Σοφίας, θυγατέρα Δήμου Κοντακίτζη [;]). Γράφει: «... ενθάδε φανερώνω όπου οι Τούρκοι μου έχουν πάρει έτερα ελαιϊκά τζίρκα (περίπου) ριζάρια εκατό, κοντά στο υποστατικόν (του) ποτέ Φιλίππου Κοντούδα, ήμερα και άγρια και όταν ελευθερωθούν από τα τούρκικα χέρια, τις μισές από αυτές τις αφήνω στον Αν-Νικόλα». Φαίνεται ότι ήταν ανύπαντρη. (Πράξη 8/5/1822).

5) Διορισμός πληρεξούσιου (από δύο αδέρφια, που δε ζούνε στην Πρέβεζα). Έμαθαν ότι στην Πρέβεζα γίνεται μια κίνηση για να επιστραφούν στους ιδιοκτήτες όσα ακίνητα τους είχε πάρει ο Αλή Πασάς. Γράφουν οι αδελφοί Βενέδικτος (μοναχός) και Νικόλαος του Σταμάτη και της Ελένης Μπούργου, από Πρέβεζα, ότι ορίζουν πληρεξούσιο τον Δήμο Τζούτζουρα: «... να παρουσιασθεί εις κάθε εκλαμπρότατον κριτήριον και εις κάθε αξιωματικόν υποκείμενον να ζητήσει και να λάβει κάθε είδος υποστατικού, οπού να είναι ελεύθε-

⁹ Οι αξιωματούχοι Τούρκοι συνήθιζαν, όπου διέμεναν κάποιες ημέρες και κατά διαστήματα, να έχουν σε κατάλληλα για διαμονή και φύλαξη σπίτια κι ένα μικρό ή μεγάλο αριθμό γυναικών νέων, για να ... διασκεδάσουν με αυτές. Στις πράξεις του Ν. Ρέντζου διαβάσαμε την ύπαρξη 3-4 άλλων χαρεμιών Τούρκων στην Πρέβεζα, εγκατεστημένα σε σπίτια που ανήκαν σε Πρεβεζάνους.

ρον των άνωθεν αδελφών και τέλος πάντων, με τον καιρόν εκείνον, οπού δώσει ο Θεός να ελευθερθούν και εκείνα τα υποστατικά, ελαιώνες και σπίτια, οπού σήμερα τα έχουν ζαπωμένα αδίκως οι Αλβανίτες χαραμπτζίδες, δια να τα επικρατεί εις χείρας του ο άνωθεν Επίτροπος διά όνομα και λογαριασμόν των άνωθεν αδελφών...» Βενέδικτου (αργότερα διδασκάλου Πρέβεζας), και Νικολάου Μπούργου (Πράξη 30/8/1820).

6) Πωλητήριο ελαιών. Δύο Τούρκοι έκαναν την παρακάτω συμφωνία: «... Έχοντας και εξουσιάζοντας ο Ιμπραϊμαγάς ελιές ήμερες 70 ιντζίρκα (περίπου)... και περισσότερες κείμενες εις την τοποθεσίαν Αλαφάκη, όπου ο Χρ. Καλαντζής είναι συμπλησιαστής, τας οποίας τας έχει εις την εξουσίαν με προσταγήν του ποτέ Υψηλοτάτου Αλή-Πασά εις το όνομα του πατρός του Μαμέταγα Λοιδωρικιώτη, τώρα, θέλοντας να τες πουλήσει και παντελώς αποξενωθεί, συντρέχει και ο... Χουσεϊναγάς Γιαννιώτης να τας αγοράσει εις καθαράν και παντοτεινήν πώλησιν...», που έκανε με 375 γρόσια, τα οποία και έδωσε παρουσία του. (Πράξεις Δημητρ. Βαλεντίνη του Πέτρου από 27/2/1828).

7) Διαθήκη (Ευγενίας χ^{αs} Δημητρ. Ντόρβου). Για το σπίτι που ο Αλή Πασάς της το πήρε κι έδωσε σε Τουρκαλβανό, θέλει, αν κάποτε της το επιτρέψει, το μισό να πάρει η θυγατέρα της, γιατί τη γηροκόμισε (7) χρόνια (Πράξη Κων/νου Αθανασιάδη-Μάνου, από 7/5/1816).

8) Στις πράξεις του Δημοσίου νοτ. Αθ. Αυγερινού αναφέρονται αρπαγμένα κτήματα Πρεβεζάνων 25. Παραλείπομε την καταχώρησή τους εδώ γιατί δεν αναγράφει ότι η αρπαγή έγινε την περίοδο που ο Αλή Πασάς είχε κάνει τη δεύτερη κατάκτηση της Πρέβεζας. Όμως εξυπακούεται τούτο, γιατί τότε έγιναν τέτοιες αυθαίρετες καταπατήσεις ακινήτων τους.

γ) Η πρώτη ενέργεια Πρεβεζάνων για την επιστροφή των αρπαγμένων κτημάτων τους

Έγινε τον Οκτώβρη του 1820, ενώ ο Αλή Πασάς από το θέρος του ίδιου χρόνου, πολιορκούνταν στα Γιάννινα. Συνήρθαν οι ενδιαφερόμενοι και σύνταξαν σχετική διαμαρτυρία την οποία έδωσαν στον νοτ. Κων/νο Αθανασιάδη και καταχώρησε στις πράξεις του. Γράφει σ' αυτή τα εξής:

«1820, Οκτ. 10, πλ. Πρέβεζα. Ενεφανίσθησαν εις τας πράξεις μου και εις την παρουσίαν των κάτωθι αξιοσεβάστων τιμίων τριών μαρτύρων οι αιδ/τοι ιερείς κύριοι Παναγιώτης Οικονόμος, ο Τζουράκης, Κων/νος Σακελλάριος, ο

Γκαβανόζης, Ιωάννης Αρχιμ/της, ο Γκραίκος και οι λοιποί. Και οι ευγενείς κύριοι Αντώνιος Βαλεντίνης, Δημήτριος Λουρόπουλος, Κων/νος Κουφέας, Δημ. Βαλεντίνης, Θωμάς Ρέντζος, Νικόλαος Κιτσίλης και Ιωάννης αυτάδελφος, Θεόδ. Μαγγιώρος, Διαμαντής Ζαλογγίτης, Απόστολος Δαμιανής, Αναστάσιος Γερογιάννης, Χαράλαμπος Αυγερινός, Γεώργιος και Αθανάσιος Τζόγιας, Ιωάννης Φραντζής, Πανταζής Αδάμης, Μήτσος Κακαμπίνης, Αθανάσιος Κεφαλάς, Αποστόλης Γκινάκας, Νικόλ. Παπαδόπουλος και λοιποί κάτοικοι της Πρεβέζης και δηλοποιούν:

Εάν υπήρξε ποτέ τυρρανία φρικώδης και απαράδειγμάτιστος, ωπλισμένη με όλα τα είδη των παθημάτων και της αθλιότητας, με όλους τους χαρακτήρας της ωμότητας, της σφαγής, της αρπαγής, της ατιμίας και της αισχροσύνης, αναξία και απροσάρμοστος και δι' αυτά τα κτήνη, εστάθη εκείνη του Αλή Πασά.

Εάν εστάθη καρδιά Βασιλέως ευσπλάχνου, ελεήμονος και δικαιοτάτου εις όλην της την έκτασιν αναμφιβόλως είναι εκείνη του κραταιοτάτου και ανικήτου βασιλέως μας, ο οποίος, διά να ελευθερώση το υπήκοόν του, έκαμε να πήξη το Αιγαίον πέλαγος από τους ανικήτους στόλους του και να σκεπάση την Ήπειρον και Ρούμελιν από αναρίθμητα στρατεύματα, κραταιά, ωδηγημένα από τόσους Βεζυράδες, εκστρατεία τόσον κραταιά και ανίκητος, απαράδειγμάτιστος εις την ιστορίαν των προκατόχων του και να χύση και διασκορπίση υπεράριθμους θησαυρούς διά μόνον τον ειρημένον σκοπόν, το να εξουθενώση και πάντα να εξαλείψη από το πρόσωπον της γης αντιθέους, οπού εναντίον της υπερτάτης του Βασιλικής Βουλής και θελήσεως... (3 λ.δ.) ... μεγαλειότητος κατατυραννούσιν τους λαούς του.

Εάν πάλι εστάθη απ' αιώνας ορθία (;) η εξανάστασις λαών και υπηκόων με τόσην ταχύτητα και δραστηριότητα και χωρίς βλάβην, εστάθη η ενεστώσα δύναμις των απτήτων αρμάτων του κραταιοτάτου άνακτός μας.

Εάν, τέλος πάντων, εχηρημάτισαν λαοί και υπήκοοι υπό κάτω Βασιλέων ευτυχείς, οι ευτυχέστεροι είμεθα και ονομαζόμεσθην ημείς, οπού ελάβομεν την λαμπράν τύχην να ευρισκόμεθα υπήκοοι και ραγιάδες του πολυευσπλάχνου κραταιοτάτου και ανικήτου σουλτάν Μαχμούτ, ου ο Θεός διαιωρίζει το Κράτος, την Ισχύν και την Δόξαν, και να υποτάττη υπό τους πόδας αυτού πάντα εχθρόν και πολέμιον, αμήν.

Τούτου χάριν και οι κάτοικοι της Πρεβέζης, πιστοί ραγιάδες και ευγνώμονες της κραταιοτάτης Βασιλείας του, εμπυχωμένοι από την μεγάλην ευσπλαχνίαν, οπού μας εμπνέει η αυτοκρατορική του άκρα ευσπλαχνία, συμφώνως

προεστώτες και έγκριτοι του κάθε μαχαλά, εκλέξαμεν δια αποστόλους και βεκύληδες του τόπου μας τους κ^{ους} Ιωάννην Γενοβέλην, Γεώργιον Λουρόπουλον και Ιωάννην Αυγερινόν, τους οποίους, με την έγγραφον ψήφον, 27 του απεληθόντος Σεπτεμβρίου (την οποία εφύλαξα εις την φίλιτζάν μου δια την αιωνίαν της τήρησιν), εστερειόσαμεν εις το να πηγαίνουν εις Βασιλεύουσαν να προσπέσουν όλοι ψυχή και καρδιά και σεβασμώ εις τους πόδας του... του Βασιλέως μας ως από μέρους όλων των αξίων ελέους σκλάβων Πρεβεζάνων ραγιάδων του, και να υποτάξουν υπό τον θριαμβευτικόν θρόνον του τας ταλαιπωρίας και ζημίας μας, οπού υποφέρομεν. Την παράνομον καταπάτησιν του Ιερού και θεσπεσίου Χάττι και μετ' αυτό την υστέρησιν των προνομίων μας, την αρπαγήν των οσπιτίων και μουλκίων μας, την διανομήν τους από τον Αλή Πασά και εγκρημισμόν (;) τους (τα οποία εχαιρόμεθα, δυνάμει του ιερού Βασιλικού Χάττι), χωρίς παραμικρόν έγκλημα και πταίσμα (πλην με την πλέον προφανή και ασυγχώρητον βαρβαρικήν τόλην και αίσθησιν και το περισσότερο εναντίον εις την [1 λ.δ.] αυτοκρ/κίν βασιλικήν προσταγήν και θέλησιν) αμετάτρεπτον του υψηλού ιμπερατίου του προκατόχου, του νυν ενδόξως βασιλεύοντος ανικήτου άνακτός μας, δυνάμει του οποίου έλαβε μουλκιανέ τον πτωχόν τόπον μας, δίδοντες πληρέστατην εξουσίαν και άδειαν της αποστολής μας να ζητήσουν μετά δακρύων από το μέγα έλεός του [1 λ.δ.] Βασιλέως μας την επικύρωσιν του Ιερού Χάττι και ανανέωσιν των Προνομίων μας (περιεχομένων εις το Ιερόν αυτό Χάτι), την επιστροφήν των μουλκίων μας και την αμοιβήν των ζημιών μας, εκθέτοντας και παρασταίνοντάς τα γονυκλινώς αυτοί οι βεκύληδες μας και καταλεπτώς εις τον ύψιστον θρόνον και κραταιούς πόδας της ανικήτου βασιλείας του εις τρόπον τοιούτον, ώστε τα σκλαβικά παράπονά μας και οι κλαυθμοί μας να φθάσουν εις την ιεράν ακοήν του, ζητώντας επιμόνως και περιπαθώς από την ευεργετικήν και μεγαλόδωρον ύψιστον δεξιάν του να χύση εις τας αδίκους μας πληγάς το ιαματικόν έλεός του και κραταιόν μεραχμέτι του.

Εις αυτό το κέντρον και μέτρον οροθετώνται η εξουσία τους και η πληρεξουσιότης τους και εις ουδέν άλλο. Εις αυτό και μόνον έχουν ομοθυμαδόν να περιστρέφονται τα ζητήματά τους και παράπονά τους [3 λ.δ.] εις ό,τι θέλουν να είναι και οι τρεις σύμφωνοι. Λέγομεν πάλιν εις την επικύρωσιν του Ιερού εκείνου [1 λ.δ.] Χάττι και προνομίων μας, εις την επιστροφήν και κυριότητα των μουλκίων μας και εις την πλήρωσιν των ανυποφόρων ζημιών μας. Ήτοι εις αυτά, ου θέλει είναι και οι τρεις απaráτρεπτοι, εν μια γνώμη και θελήσει,

αλλά και αμετάθετοι εις την παραβίασιν του [1 λ.δ.] ενός. Και αυτοί ούτοι είναι, κάθε άλλη επιτροπική και εκλογή αποστολής, οπού εις όποιον δίποτε τρόπον ήθελεν εκδοθή και εμφανισθή θέλει νομίζεται νόθος, ημαρτημένη, εν πάντη ανίσχυρος, ως με απάτην και δόλον ηρπαγμένη και η παρούσα θέλει έχει όλην την δύναμιν και ισχύν εις όλον το διάστημα της διαρκέσεως της αποστολής μας, γενομένης μετά γενικής θελήσεως. Και βεβαιώνουν και ιδιοχείρως τους και υπό μαρτυρίας». Έπονται υπογραφές 5 ιερέων και 55 πολιτών της Πρέβεζας.

δ) Επιλεγόμενα

Δεν έχομε καμμιά γραφτή μαρτυρία για την τύχη της παραπάνω διαμαρτυρίας τους. Υποθέτομε ότι έμεινε ανενεργός, λόγω των γεγονότων που ακολούθησαν. Όπως η πολιορκία του υιού του Αλή Πασά Βελή στην Πρέβεζα, η συμμαχία των επανελθόντων Σουλιωτών από τους τόπους προσωρινής διαμονής τους στα Παρασούλια (Λάκκες Σουλίου) με τον πολιορκούμενο στα Γιάννινα Αλή Πασά από 10 πασάδες του σουλτάνου, η κήρυξη από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη της Επανάστασεως στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και το Μάρτη του 1821 στην Πελοπόννησο, Ρούμελη και νησιά κ.λπ. επέδρασαν δυσμένως στην αποστολή της μ' αντιπροσώπους της Πρέβεζας στην Πύλη, μαζί με δώρα, που ήταν τότε απαραίτητα.

Ο δε Προεστώτας της Πρέβεζας ειρήνη Πασά και μεγαλέμπορας αυτής Ιωάννης Γενοβέλης, όντας μέλος της Φιλικής Εταιρείας, το θέρος του 1822 έφυγε κρυφά στις επαναστατημένες περιοχές του Μωριά και της Ρούμελης, για να λάβει μέρος, από όπου δεν ξαναγύρισε στην Πρέβεζα¹⁰. Σχετικά γράφει ο Σεραφείμ Ξενόπουλος, Μητροπολίτης Άρτας-Πρέβεζας (1864-1881): «... Οι αξιολύπητοι Πρεβεζάνοι εξητήσαντο δια του Στρατάρχου Χουρσίτ Πασά παρά της Υψηλής Πύλης την δικαιοσύνην κατά των απανθρώπων αρπαγών και βιαιοπραγιών, όσας υπέστησαν παρά του τυράννου, αποδείξαντες ότι δύναμι της μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας συνθήκης του έτους 1800, εθεωρούντο ούτοι αυτόνομοι και ότι ο τύραννος κατέσχε την πόλιν το 1805 (;) ουχί ως πολεμίαν, αλλά δια ραδιουργιών. Αι εξαιτήσεις, όμως αυτών πάσαι και αι διά-

¹⁰ “Βήμα της Πρέβεζας”, φύλ. 742/25-3-97, μελέτη μας με τίτλο: “Ο Ιωάννης Γενοβέλης, Πρεβεζάνος αγωνιστής του 1821”

φοροι θυσίαι και αγώνες υπέρ της δικαιοσύνης απέβησαν μάταιαι...» Μετά δε την εξόντωση του Αλή Πασά (24/1/1822) γράφει ότι η Πρέβεζα έμεινε ελεύθερη επί 6 χρόνια. Δηλαδή αυτόνομη κι αφορολόγητη. Κι ότι το 1830 «παρεχωρήθη οριστικώς εις τους Οθωμανούς».

Έχουμε γράψει σ' άλλη μελέτη μας ότι οι Πρεβεζάνοι επανήλθαν το 1845, όταν ο σουλτάνος έστειλε στην Ήπειρο άνθρωπό του να εξετάσει «... την κατάσταση, τα συμφέροντα, τας ανάγκας και δυστυχίας του λαού...» της¹¹. Τότε οι Πρεβεζάνοι συγκεντρώθηκαν κι αποφάσισαν να στείλουν στα Γιάννινα ικανό άτομο, μ' έξοδα της κοινότητάς τους, ν' αναπτύξει προφορικά πρώτα και υποβάλει γραπτά το αίτημά της επιστροφής των κτημάτων τους από τον Αλή Πασά, μαζί με άλλα παράπονα κι αιτήματα. Εξέλεξαν και επιτροπή σχετική με τα παραπάνω, η οποία πράξη τους έχει σωθεί, χωρίς να δίνει σε αυτή σχετικές οδηγίες¹². Υποθέτουμε ότι αυτό το έκαναν για να αποφύγουν τις αντιδράσεις των κατόχων, Τούρκων και μη, τέτοιων κτημάτων. Πήγαν τρεις φορές αντιπρόσωποι στα Γιάννινα και μια φορά στην Πόλη. Όμως τίποτε δεν πέτυχαν. Για την κάλυψη δε των εξόδων των παραπάνω η χριστιανική κοινότητα δανείσθηκε, από το κληροδότημα Θεοδ. Βαρζέλη, τα χρήματα του οποίου (30.000 γρ.) διαχειρίζονταν με τόκο, οι συγγενείς του ευεργέτη, πατέρας κι αδελφοί Βαρζέλη (Απόστολος και υιοί). Και επειδή η κοινότητα δεν επέστρεψε τα δανεικά στους παραπάνω επιτρόπους του κληροδοτήματος εκείνου, εκείνο χάθηκε, τις δε ευεργεσίες που προέβλεπε κάθε χρόνο, με τους τόκους του, να κάνουν οι διαχειριστές του, η κοινότητα επιβάρυνε την ενορία του Αγίου Χαράλαμπους μαζί με μερικές άλλες της Πρέβεζας. Να προικοδοτούν κάθε χρόνο άπορες νέες για τους γάμους τους¹³. Αυτό με μικρό ποσό, συνεχίσθηκε να γίνεται κάμποσα χρόνια. Δεν γνωρίζουμε αν ακόμα εξακολουθεί να γίνεται.

¹¹ Ό.π., σελ. 223, παράγρ. 8

¹² Πράξη 11/27-9-1845, δ. νοταρίου Ι. Αθ. Αυγερινού, Αριθ. 143, Αρχείου Ι.Μ. Νικοπόλεως & Πρεβέζης

¹³ Στα "Πρεβεζάνικα Χρονικά", τεύχος 34-35, έτος 1997, είναι δημοσιευμένο σχετικό μελέτημά μας με τίτλο "Ο Θεόδωρος Απ. Βαρζέλης και το κληροδότημά του", σελ. 27 κ. εφ.